

ACTUALISATIE VLAAMS
ENERGIE- EN KLIMAATBELEIDSPLAN 2021-2030

Advies van de Strategische Adviesraad Landbouw en Visserij, Wetstraat 34-36, 1040 Brussel

W www.salv.be – T +32 2 209 01 11 – E info@salv.be

Adviesvraag	(ontwerp) actualisatie van het Vlaams Energie- en Klimaat plan 2021-2030, zoals goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 12 mei 2023
Adviesvrager	Zuhail Demir - Vlaams minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme
Ontvangst adviesvraag	21 juni 2023
Wettelijke basis	Oprichtingsdecreet SALV 6 juli 2007
Goedkeuring raad	29 september 2023
Kopie aan	Jo Brouns - Vlaams minister van Economie, Innovatie, Werk, Sociale economie en Landbouw; Hilde Crevits – Viceminister-president van de Vlaamse Regering en Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, bevoegd voor Zeevisserij; David Clarinval – federaal minister van Middenstand, Zelfstandigen, KMO's en Landbouw, Institutionele Hervormingen en Democratische Vernieuwing; Zakia Khattabi – federaal minister van Klimaat, Leefmilieu, Duurzame Ontwikkeling en Green Deal; Patricia De Clercq – secretaris-generaal van het Departement Landbouw en Visserij; Bart Dochy – voorzitter van de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid van het Vlaams Parlement; Joris Relaes – administrateur-generaal van het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO); Filip Fontaine – algemeen directeur van het Vlaams Centrum voor Agroen Visserijmarketing (VLAM).
Adviesnummer	2023-10
Dossierhouder	Wouter Vanacker wvanacker@serv.be
Contactpersoon	Koen Carels kcarels@serv.be

Mevrouw Zuhail DEMIR

Vlaams minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme

Koning Albert II-Laan 7

B-1210 Sint-Joost-ten-Node

SALV Advies (Ontwerp) Actualisatie Vlaams Energie- en Klimaatbeleidsplan 2021-2030

Mevrouw de minister

Op 21 juni 2023 ontving de SALV uw vraag om advies betreffende de ontwerp-actualisatie van het Vlaams Energie- en Klimaatbeleidsplan 2021-2030. De SALV keurde onderhavig advies goed op 29 juni 2023.

In zijn advies benadrukt de adviesraad dat het plan onvoldoende ingaat op structurele beleidsingrepen die in het kader van het voedselbeleid en (landbouw)economisch beleid nodig zijn om te kunnen komen tot een klimaat-slimme land- en tuinbouwsector. Tegenover de (zeer) ambitieuze doelstellingen staan al te vaak beperkt onderbouwde maatregelen, die veelal gestoeld zijn op onbeslist beleid. Naast een verbetering van de socio-economische aandrijving is er ook vanuit klimaatperspectief nood aan een krachtdadig gronden- en openruimtebeleid, een duidelijkere visie op het vlak van energie, en een coherent, socio-economisch onderbouwd beleid ten aanzien van de veestapel en de efficiëntiemaatregelen in de dierlijke sector.

Natuurpunt/BBL onthoudt zich bij twee specifieke aanbevelingen in het advies.

Hoogachtend
Hendrik Vandamme
voorzitter

Koen Carels
secretaris

Inhoud

Krachtlijnen	5
Situering: het aangescherpte Vlaamse Klimaat- en Energiebeleidsplan 2030	7
Europees kader	7
Sectorale emissietrend in Europa en Vlaanderen	8
VKEP 2030: nieuwe algemene doelstellingen	9
VKEP 2030: nieuwe sectorale doelstellingen	9
LULUCF	12
Vlaamse Klimaatstrategie 2050	13
Advies	14
1. Algemene aanbevelingen	16
1.1 Algemene appreciatie	16
1.2 Verbeter de socio-economische aandrijving van de klimaattransitie	19
1.3 Energietransitie: schakel de land- en tuinbouwsector aan!	21
1.4 Boek klimaatwinst via een krachtig gronden- en openruimtebeleid en een doordacht bodembeleid	24
1.5 Advies en kennisdeling, aandrijvers van de klimaatsprong	26
1.6 Climate proofing van regelgeving	27
2. Specifieke aanbevelingen per sector	28
2.1 Dierlijke sector	28
2.2 Plantaardige sector	31
2.3 Visserij	33
Lijst met figuren en tabellen	34

Krachtlijnen

- Het plan gaat **onvoldoende** in op **structurele beleidsingrepen** die in het kader van het voedselbeleid en (landbouw)economisch beleid nodig zijn **om te kunnen komen tot een klimaatslimme land- en tuinbouwsector** die producten en diensten zal kunnen leveren op middellange en lange termijn, conform de noden en behoeften van de klimaatneutrale en -bestendige samenleving.
- Vertrek voor de opmaak van het klimaat- en energiebeleidsplan vanuit een – nog op te maken – **Vlaamse beleidsvisie op de toekomst van de Vlaamse landbouw**. Neem daartoe de Visienota van de SALV als basis. **Leg daarbij verbanden** tussen de voorliggende klimaatmitigatiemaatregelen en de bredere milieu-, biodiversiteits-, en natuurbeleids(doelstellingen). Benut de kansen die voort vloeien uit een **holistische aanpak** die verschillende doelen tegelijk weet te realiseren.
- Realiseer de klimaattransitie door middel van **simultaan en afgestemd beleid bij boer, keten en consument, en van bord tot veld en terug**. **Zet in op economische systeemverbeteringen**, die de ontwikkeling van klimaatslimme verdienmodellen adequaat kunnen ondersteunen. Vrijblijvend engagement vanuit de **keten** is intussen onvoldoende gebleken. **Actieveer ook de consument: stimuleer de consumptie** van (en betalingsbereidheid voor) klimaatexcellente producten overeenkomstig **een gezond en milieuverantwoord voedingspatroon en versnel zo de transitie aan productiezijde**.
- **De algemene reductiedoelstelling** voor de totale broeikasgasuitstoot in de sector op korte termijn **is bijzonder ambitieus, cijfermatig onvoldoende onderbouwd, net als de reductiedoelstelling voor de energetische emissies**. Heel wat maatregelen zijn op **onbeslist beleid** gebaseerd of zich **nog in een onderzoeksfase bevinden**.
- Ontwikkel een **heldere visie en implementatiestrategie op het vlak van energie** in de land- en tuinbouw. Zorg ervoor dat zowel visie als strategie agrarische energieproducenten als **waardevolle energiebouwstenen** van de toekomst benutten.
- Boek klimaatwinst door middel van **een krachtdadig beleid** dat de **open ruimte** maximaal behoudt en de agrarische functie van **landbouwbestemmingen** bewaart.
- Stimuleer **de structurele omslag naar meer circulariteit** in de sector via een veelvoud aan uitvalswegen.

- Bouw zowel voor de omvang van de **veestapel** als voor **efficiëntiemaatregelen** op systeemniveau een socio-economisch onderbouwd beleid uit dat samenhangt en aantoonbaar invulling geeft aan de reductiedoelstelling voor de dierlijke sector.
- **Evalueer de voortgang van het Convenant Enterische Emissies** tijdig op basis van de **meest actuele gegevens en ten opzichte van de reductiedoelstellingen**. Hanteer bij de evaluatie van het Convenant Enterische Emissies ook een **integrale benadering**, waarbij rekening gehouden wordt met uiteenlopende resultaatgebieden van duurzaamheid waarop houderijsystemen verschillend presteren, zoals bijvoorbeeld socio-economische haalbaarheid, de interactie met dierenwelzijnsaspecten en de milieucomponenten.
- Met betrekking tot de vermindering van de klimaatimpact in de rundveehouderij is er nood aan een **integrale benadering** die de **ganse koolstofvoetafdruk** van het bedrijf in rekening neemt in het **geheel van de keten**. De verwerkende industrie is hier vragende partij voor en sommige spelers ontwikkelen hiertoe incentives.
- Versnel het onderzoek naar en voorzieningen in **haalbare, betaalbare en schonere scheepsenergie** en bespoedig zo de energietransitie in de **visserijsector**.

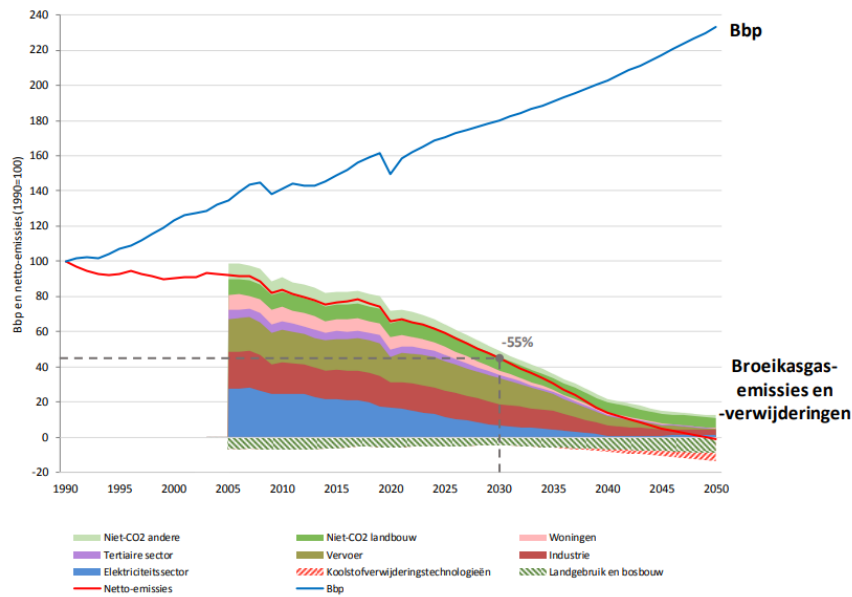
Situering: het aangescherpte Vlaamse Klimaat- en Energiebeleidsplan 2030

Europees kader

Via de Europese Klimaatwet heeft de Europese Unie haar bijdrage aan de internationale klimaatdoelstelling in interne wetgeving vastgelegd. De Klimaatwet trad op 29 juli 2021 in werking en legt de doelstelling vast om tegen 2050 klimaatneutraliteit te behalen op Europees niveau. De Klimaatwet verhoogt ook de 2030-doelstelling naar een netto emissiereductie van 55% tegen 2030 (t.o.v. 1990). Volgens de Klimaatwet kan maximaal 225 Mton CO₂-eq van de reductie van 55% (ofwel ca. 2600Mton) in 2030 gerealiseerd worden via negatieve emissies in de LULUCF sector ("land use, land use change and forestry").¹ Dit gaat dus om de opname van broeikasgassen door de bodem en door bossen door (verandering van) landgebruik en bosbouw. Het overgrote deel van de 55%-doelstelling moet gerealiseerd worden door emissiereducties in de ETS- en ESR-sectoren.

Om invulling te geven aan de nieuwe 2030-doelstelling lanceerde de Europese Commissie op 14 juli 2021 het "Fit for 55"-pakket. Over verschillende dossiers is ondertussen een akkoord bereikt tussen de Raad, de Europese Commissie en het Europees Parlement. Binnen de Effort Sharing Verordening worden dan weer de nationale klimaatdoelstellingen voor ESR-sectoren (transport, gebouwen, landbouw, kleinere industriële installaties en afval) verdeeld. Voor België wordt een broeikasgasreductiedoelstelling opgelegd van -47% tegen 2030, tegenover 2005. De LULUCF-verordening legt een verhoogde doelstelling op voor de LULUCF sector. Zo zal België tegen 2030 320 kton CO₂-eq bijkomende opslag moeten realiseren tegenover de gemiddelde opslag in 2016-2018.

¹ EC, 9 juli 2021, [Publications Office \(europa.eu\)](https://publications-office.europa.eu) art. 4, p. 2.

Figuur 1 Het traject van de EU naar duurzame economische welvaart en klimaatneutraliteit, 1990-2050. Bron: COM(2020) 562 final, p. 7

Sectorale emissietrend in Europa en Vlaanderen

Europa

Tussen 2005 en 2021 vertoont de Europese uitstoot van broeikasgassen in de landbouw over het geheel genomen een licht dalende trend van 2% in 2021, en de prognoses van de lidstaten wijzen op een daling van de broeikasgasemissies in de landbouw in 2030 met 2% ten opzichte van het niveau van 2005. Als er aanvullende maatregelen worden geïmplementeerd die momenteel door de lidstaten zijn gepland, kan dit oplopen tot een daling van 6%. De geplande implementatie van aanvullende maatregelen zal volgens het Europees Milieuagentschap een bijzonder sterke impact hebben op de landbouwemissies in Oostenrijk, België, Ierland, Luxemburg en Spanje, namelijk een reductie van 10% of meer tegen 2030 ten opzichte van prognoses die uitsluitend op bestaande maatregelen zijn gebaseerd. Elf lidstaten hebben geen geplande aanvullende maatregelen gerapporteerd die naar verwachting de emissies sterker zullen terugdringen dan de bestaande maatregelen.²

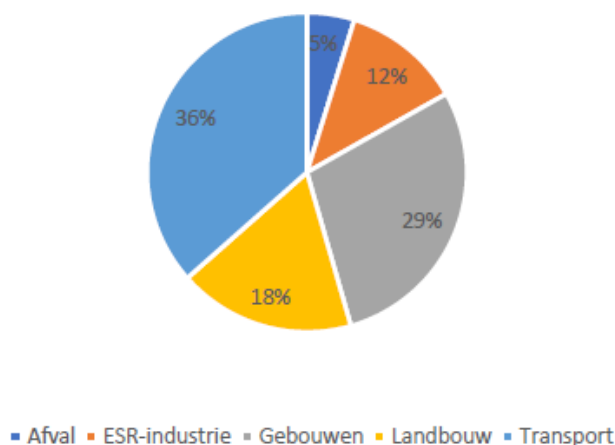
Vlaanderen

De ESR-emissies in het Vlaamse Gewest zijn in de periode 2005-2021 afgenomen met 13%.³ Na een daling sinds 1990, met de laagste uitstoot in 2008, neemt de uitstoot van de landbouw jaarlijks weer gestaag toe tot 7,8Mton in 2021. De landbouw is de enige sector waar de absolute emissies in 2021 hoger lagen dan in 2005: +9%.⁴ Door deze stijgende trend omvat de sector landbouw inmiddels 18% van de ESR-broeikasgassen:

² EEA, 2022, [Greenhouse gas emissions from agriculture in Europe \(europa.eu\)](https://europea.eu)

³ VR, ontwerp-VKEP 2030, p. 27.

⁴ VMM, 2023, [Broeikasgasemissies per sector.](#)

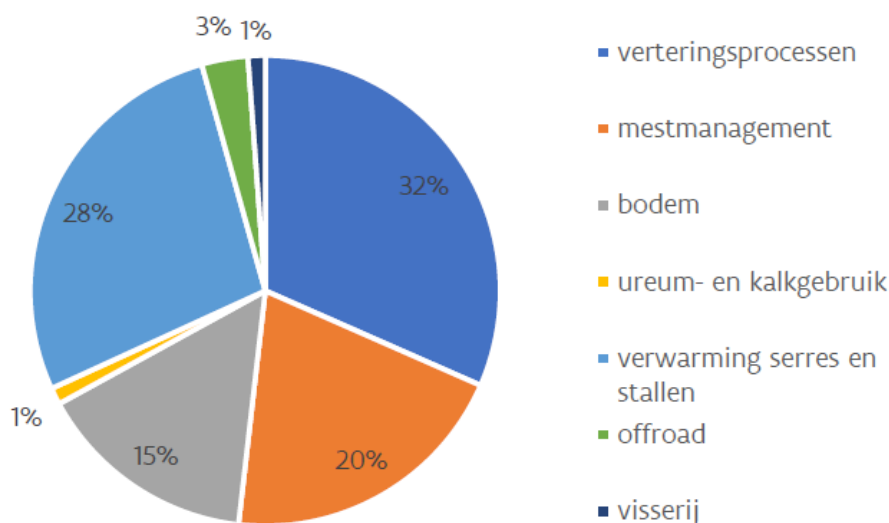
Figuur 2 Sectorale aandelen in de Vlaamse ESR-broeikasgassen in 2021.
Bron: VR, ontwerpplan VEKP 2021-2030

VKEP 2030: nieuwe algemene doelstellingen

De Vlaamse Regering verhoogde in november 2021, in het licht van de verhoogde Europese ambitie, de ESR-klimaatdoelstelling naar een reductie van 40% tegen 2030, tegenover (een herrekend) 2005. In de periode 2005-2021, een periode van 16 jaar, zijn de ESR-emissies in Vlaanderen met ca. 13% gedaald ten opzichte van (een herrekend) 2005. In de Visienota Afsprakenkader inzake het Vlaams Energie- en Klimaatplan die op 17 december 2021 goedgekeurd werd door de Vlaamse Regering, werd bevestigd dat er op Vlaams niveau in 2023 een actualisatie komt van het VEKP. Voorliggende update van het VEKP kan gezien worden als de Vlaamse bijdrage aan de ontwerpactualisatie van het nationale energie- en klimaatplan (NEKP) die de Europese Commissie op 30 juni 2023 zou ontvangen. Als sluitstuk om het opgelegde doel te halen, doet Vlaanderen beroep op de beschikbare flexibiliteit conform artikel 6 van de Europese Effort Sharing Regulation.

VKEP 2030: nieuwe sectorale doelstellingen

In Vlaanderen bedraagt de uitstoot van de landbouwsector in 2021 7,8 Mton CO₂-eq of omgerekend 18% van de ESR-emissies. De belangrijkste energetische bronnen van broeikasgassen in de landbouw zijn fossiele brandstoffen (bv. voor verwarming van serres en stallen) en offroad voertuigen. Niet-energetische emissiebronnen hebben betrekking op methaanemissies die voornamelijk afkomstig zijn van spijsverteringsprocessen in herkauwers (vooral runderen) en mestmanagement en lachgas dat vrijkomt in de atmosfeer door opslag en aanwending van (dierlijke) mest of door indirecte processen (bv. atmosferische depositie en uitloging). Daarnaast vormt ureum- en kalkgebruik een zeer beperkte bron van CO₂:

Figuur 3 Aandelen emissiebronnen landbouwsector 2021. Bron: VR, ontwerpplan VEKP 2021-2030

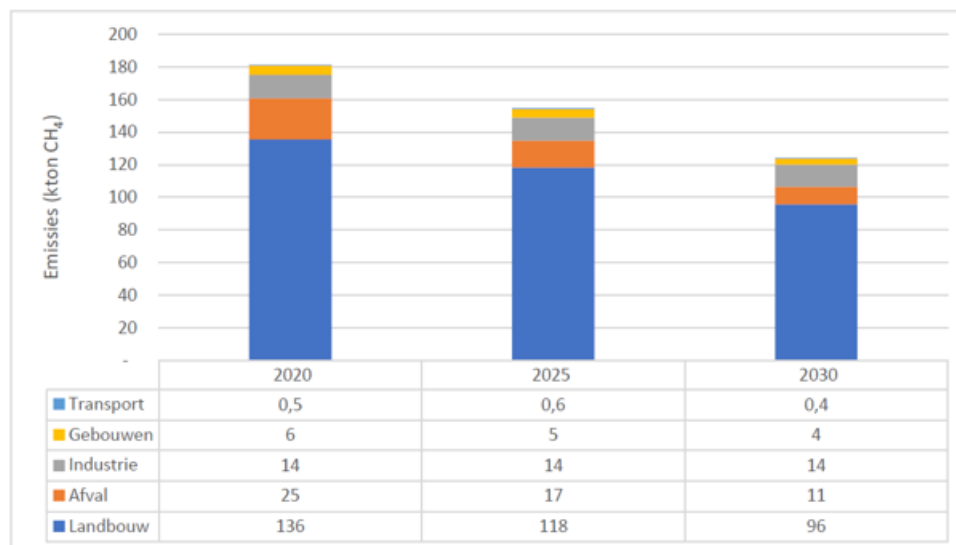
In het kader van de Visienota betreffende bijkomende maatregelen Klimaat werd beslist dat de sector landbouw 10% méér inspanningen zal leveren om de broeikasgasuitstoot terug te dringen. Omgerekend betekent dit een bijkomende inspanning van 0,55 Mton CO₂-eq in 2030 ten opzichte van 2005. Hiermee is de sectorale doelstelling van de sector landbouw vastgesteld op 5,1 Mton CO₂-eq in 2030 of omgerekend een reductie van 29% ten opzichte van 2005 (i.e. ca. -35% tov 2021), verspreid over de vier belangrijkste categorieën als volgt:

- De enterische emissies worden met 0,3 Mton CO₂-eq (of ca. 14%) gereduceerd in 2030 ten opzichte van 2005.
- De emissies ten gevolge van mestopslag worden met 0,4 Mton CO₂-eq (of ca. 27%) gereduceerd in 2030 ten opzichte van 2005.
- De bodememissies worden met ca. 0,3 Mton CO₂-eq (of ca. 24%) gereduceerd in 2030 ten opzichte van 2005. Deze reductie zal o.a. gerealiseerd worden via het nieuwe mestactieplan MAP7, dat nog in ontwerp is.
- De energetische emissies in de land- en tuinbouwsector zullen in 2030 in het WAM-scenario 1,1 Mton CO₂-eq. lager zijn dan in 2005 (oftewel ca. 52%).

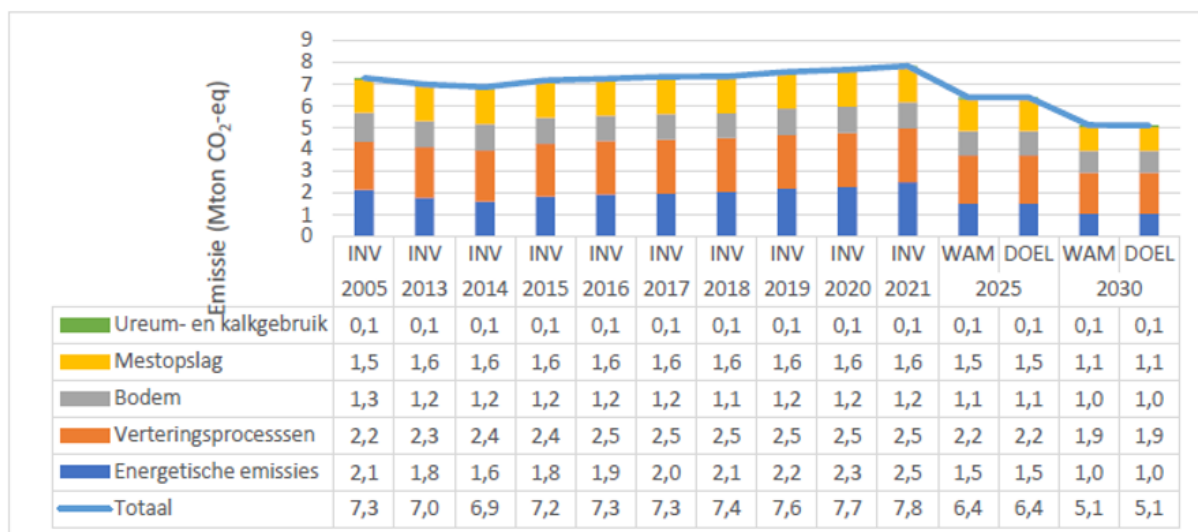
Er worden ook inspanningen geleverd inzake de valorisatie van nevenstromen, de vermindering van voedselverliezen, het verder verduurzamen van de visserijsector, samenwerking in de keten en het inrichten van de open ruimte. Deze beleidseffecten samen hebben eveneens een reductiepotentieel van voor de hele landbouwsector. Deze reducties zijn moeilijk toe te wijzen aan een bepaald specifiek item van de emissie-inventaris en werden daarom verrekend in de emissiecategorieën energie, verteringsprocessen en mestopslag.

Alle maatregelen in het Vlaams Energie- en Klimaatplan met als doel de methaanuitstoot te verminderen, maken ook deel uit van de Belgische deelname aan de "Global Methane Pledge". De Global Methane Pledge, gelanceerd in 2021, verdient in dit verband bijzondere aandacht, aangezien methaan een zeer sterk broeikasgas is. Dit wereldwijde initiatief heeft als bedoeling om de

methaanemissies tegen 2030 met minstens 30% te verminderen, in vergelijking met 2020.⁵ Op basis van de methaanprognoses in het WAM-scenario wordt op Vlaams niveau een reductie met 32% verwacht in 2030 ten opzichte van 2020:

Figuur 4 Methaanprognoses WAM-scenario 2020-2030. Bron: VR, ontwerpplan VEKP 2021-2030

Figuur 5 Overzicht reële emissies, WAM-prognoses en sectorale doelstellingen landbouw 2005-2030. Bron: VR, ontwerpplan VEKP 2021-2030

In de emissie-inventaris en dit energie- en klimaatplan wordt ook de zeevisserij meegenomen onder de sector 'landbouw'. Zeevisserij omvat aldus 1% van de sectorale emissies. Milieu en klimaat zijn belangrijke thematische doelstellingen binnen zowel het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV; 2014-2020) en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken, Visserij en Aquacultuur (EFZMVA, 2021-2027). De zeevisserij en aquacultuur werken via diverse maatregelen aan de bescherming van het milieu en de transitie naar een koolstofarme economie. De Belgische vissersvloot heeft in samenwerking met het ILVO een duurzaamheidslabel (Valduvis)

⁵ [Homepage | Global Methane Pledge](#)

uitgewerkt op vaartuigniveau. Voor de periode 2021-2025 is er een nieuw convenant 'Op koers naar duurzaamheid', waarin men zich engageert om actief te zoeken naar alternatieve (bv. passieve) visserijtechnieken en de energie-efficiëntie van vissersvaartuigen wilt verhogen).

LULUCF

"Landgebruik, landgebruiksveranderingen en bosbouw" (land use, land-use change, and forestry; LULUCF) is een sector in de broeikasgasemissie-inventaris die de uitstoot (emissie) en opslag (immisatie; vastlegging, sequestratie) van broeikasgassen omvat die voortkomen uit landgebruik, wijzigingen in landgebruik en bosbouwactiviteiten. De doelstelling die geldt voor alle Europese lidstaten voor de periode 2021-2030 is de zogenaamde 'no-debit rule'. Dit betekent dat de bestaande koolstofvoorraden in het begin van de periode, volgens de in de LULUCF-Verordening (Verordening(EU) 2018/841) gedefinieerde regelgeving, op zijn minst behouden moeten zijn op het einde van de periode, behoudens de voorziene flexibiliteit. Dit betekent niet dat geen enkele landsgebruikscategorie nog een emissie mag veroorzaken, maar wel dat de koolstofvoorraden in hun geheel niet mogen afnemen. De mogelijkheid bestaat nl. om gebruik te maken van kredieten (opslag van koolstof) uit een bepaalde landgebruikscategorie om een debet (emissie van koolstof) in een andere landgebruikscategorie te compenseren. In de LULUCF-verordening worden de jaarlijkse netto-emissies of netto-opslag vastgesteld voor twee deelperiodes, nl. 2021-2025 en 2026-2030. Lidstaten die een overschot boeken ontvangen hier kredieten voor en kunnen deze verkopen aan lidstaten die een debet boeken. Een andere mogelijkheid is om die kredieten - in beperkte mate - te gebruiken om te voldoen aan de doelstelling van de Effort Sharing Regulation (ESR). Omgekeerd moet een eventueel tekort opgevangen worden door LULUCF-kredieten aan te kopen bij lidstaten (of gewesten) die een overschot vertonen of door - zonder beperking - gebruik te maken van de eigen emissierechten uit de ESR-sectoren.

Een herziening van de LULUCF-verordening werd op 28 maart 2023 door de Raad goedgekeurd. Als uitkomst van de herziening van LULUCF-verordening zal de no-debit rule vanaf 2026 aangepast worden, en wordt afgestapt van de boekhoudregels. Voor het berekenen van de LULUCF-inventaris zal in de periode 2026-2030 gewerkt worden met een netto uitstoot/opslag, zonder toepassing van bepaalde boekhoudregels. De nieuwe 2030-doelstelling wordt uitgedrukt als bijkomende opslag die gerealiseerd moet worden tegenover de gemiddelde opslag in 2016-2018. Voor België werd dit vastgelegd op -320 kt CO₂-eq bijkomende opslag tegen 2030, bovenop de gemiddelde opslag (negatieve uitstoot) in de periode 2016-2018, die voor België -1032 kt CO₂-eq bedroeg (op basis van de cijfers doorgegeven in 2020).

Vlaanderen stelt zich als doelstelling om in een Belgische context te voldoen aan de vereisten van de nieuwe Verordening, dus aan de no-debit rule voor 2021-2025 en een bijdrage te leveren aan de 320 kt CO₂-eq bijkomende opslag tegen 2030.

Vlaamse Klimaatstrategie 2050

Om de energie- en klimaattransitie voor te bereiden werkte de Vlaamse Regering al een langetermijnvisie uit die op 20 december 2019 door de Vlaamse Regering werd goedgekeurd: de Vlaamse Klimaatstrategie 2050.⁶ Deze strategie omvat voor landbouw en voeding de volgende doelen en invalshoeken:

- De Vlaamse regering wil ervoor zorgen dat de landbouwsector in 2050 kan blijven tegemoet komen aan de diverse maatschappelijke verwachtingen, zoals bijvoorbeeld de productie van voldoende, veilig, gevarieerd en kwaliteitsvol voedsel, de productie van biomassa ter vervanging van eindige grondstoffen, het voorzien van voldoende kwalitatieve ruimte voor ecosysteemdiensten, het verzekeren van dierenwelzijn en -veiligheid, en de bijdrage aan een betere en aangename leefomgevingskwaliteit (lucht, water, bodem, biodiversiteit, ...).
- Tegelijkertijd wil de Vlaamse Regering ook de impact van de landbouwsector op het klimaat beperken en een significante bijdrage leveren aan het Vlaamse streefdoel van 85% reductie. Rekening houdend met het beperktere reductiepotentieel t.o.v. andere sectoren, mikt de regering daarbij op een reductie van de broeikasgasemissies van de landbouwsector (zowel energetische als niet-energetische) tot 3,5 Mton CO₂-eq. tegen 2050. Naast het reduceren van de directe emissies van de landbouwsector, wordt ook ingezet op een verlaging van de klimaatimpact van het voedselsysteem.
- Om de broeikasgasemissiereductiedoelstellingen te bereiken, zal de Vlaamse Regering sterk en evenwichtig inzetten op drie verschillende luiken: (1) duurzame technologische en systeeminnovatie binnen het landbouwsysteem, (2) duurzame en/of vernieuwde verdienmodellen, (3) transitie en systeeminnovatie in het voedselsysteem.

⁶ VR, 20 december 2020, [Vlaamse Klimaatstrategie 2050](#).

Advies

[1] De SALV vertrekt voor zijn advies vanuit een aantal markante vaststellingen en overwegingen:

- De beleidsvisie en de emissieprognoses omvatten geen doorkijk naar 2050.
- De algemene Vlaamse doelstelling is gebaseerd op een lager ambitieniveau dan Europa vooropstelt (voor de ESR-sector in zijn geheel).
- Als enige niet-ETS-sector dient de landbouw meer dan de 60% van zijn totale broeikasgasreductie tegen 2050 te realiseren voor 2030.
- De kosten in het kader van klimaatschade en -aanpassing alsook op het vlak van gezondheid worden in de toekomst groter naarmate de samenleving er niet in slaagt de mitigatiedoelstellingen te bereiken via verduurzaming van het ganse voedselsysteem, vanaf de toelevering en productie tot en met de consumptie.
- De broeikasgasemissies binnen de landbouwsector dalen niet, maar stijgen opnieuw sinds 2017, ondanks de ondertekening van het Convenant Europees Emissies in 2019. De tussentijdse doelstelling voor 2025 vergt inmiddels een inspanning van ca. -20%, ten opzichte van 2030 wordt de doelafstand vanaf 2021 aldus ca. -35%.

	2005	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	WAM 2025	DOEL 2025	WAM 2030	DOEL 2030
Totale broeikasgasuitstoot (Mton CO ₂ -eq)	7,3	7,0	6,9	7,2	7,3	7,3	7,4	7,6	7,7	7,8	6,4	6,4	5,1	5,1
Evolutie broeikasgasuitstoot tov 2005 (%)		-4%	-6%	-2%	0%	+1%	+1%	+4%	+5%	+8%	-12%	-12%	-29%	-29%

Figuur 6 Reële emissies, WAM-prognoses en sectorale doelstellingen sector landbouw 2005-2030

- Op Europees niveau daalden de broeikasgasemissies van de sector slechts beperkt (-2%) over de periode 2005-2021.⁷
- Blijvende onzekerheden rond het nieuwe stikstofbeleid fnuiken toekomstperspectief en innovatiepotentieel en maken ook de toegedichte broeikasgasemissieprognoses onzeker. Ook de concrete invulling van het mestbeleid laat op zich wachten.

⁷ EEA, 2022, [Greenhouse emissions from agriculture in Europe](#): "Between 2005 and 2021, the EU's agricultural GHG emissions have an overall slight decreasing trend of 2% in 2021, and Member State projections indicate a 2 % decline in agricultural GHG emissions by 2030, compared with 2005 levels. If additional measures currently planned by Member States are implemented, this could increase to a decline of 6%."

- **Verdere onzekerheden vloeien voort uit actie binnen en interactie met andere beleidsniveaus.** Een intergouvernementeel akkoord met betrekking tot de *burden sharing* ontbreekt vooralsnog. Op Europees niveau zijn nog diverse beleidsontwikkelingen onvoltooid.⁸
- **De afgelopen jaren heeft de sector diverse engagementen aangegaan en heeft de Vlaamse overheid nieuwe instrumenten ontwikkeld** (cf. ecoregelingen voedermanagement in het nieuwe GLB). **De uitrol van die maatregelen is nog maar recent aangevat** en vergt tijd, om uiteenlopende redenen. Veel maatregelen zitten nog in een onderzoeksfase en hun reële impact in de praktijk is nog onbekend.
- **Vrijwillige samenwerking binnen de keten** om gestalte te geven aan een billijke kostenverdeling bij alle ketenactoren tot en met de consument **blijft (zeer) beperkt**.
- De Hoge Gezondheidsraad beveelt een matiging van de vleesconsumptie aan om het risico op hart- en vaatziekten, kankers en diabetes te verminderen.⁹ **De vleesconsumptie per capita daalt heel geleidelijk in Vlaanderen.** In 2023 eet 75% van de Vlaamse consumenten meer dan vier keer per week vlees of vis. 17% kan zich flexitariër noemen, 5% is vegetariër of (bijna-)veganist. In 2018 bedroegen deze percentages respectievelijk 85%, 12% en 3%. (Bron: VLAM). **Tegelijk neemt de bevolking toe** (+12,1% sinds 2005).
- De niet-vegetarische consument heeft een voorkeur voor inlands vlees, vooral omwille van de steun voor de inlandse economie, het vertrouwen in de controles in België (veiliger) en de lagere milieu-impact ten opzichte van de meeste andere landen. Die perceptie van milieuvriendelijker komt er vooral door het kortere transport dat nodig is. **De kennis bij de consument over de milieu-impact van inlands vlees is eerder beperkt** (bron: VLAM). Ook de kennis over de milieu-impact van buitenlands vlees is (zeer) beperkt.
- De Belgische **zelfvoorzieningsgraad** voor runds- en kalfsvlees daalde van 167% naar 128% in de periode 2017-2021 (bron: VLAM). In de periode 2013-2022 vertoont de Belgische import van runds- en kalfsvlees een stijging van ruim 17% (bron: VLAM). Voor vlees in zijn geheel bedraagt de zelfvoorzieningsgraad bijna 200% (bron: VLAM). Waar de zelfvoorzieningsgraad voor zuivel in 2021 nog 117% bedroeg voor de EU-27, is dit in 2022 gedaald naar 115% (bron: BCZ 2023). Op Vlaams niveau is de zelfvoorzieningsgraad hoger dan op Belgisch niveau.¹⁰
- De leeftijdsverdeling van bedrijfsleiders in de rundveesector en de beperkte opvolging op landbouwbedrijven in het algemeen zullen **naar verwachting** leiden tot **een daling van het aantal landbouwbedrijven**. Die trend zal gecombineerd met de actuele beleidsontwikkelingen mogelijk een impact hebben op de productie.

⁸ Onder meer de herziening van de richtlijn energie-efficiëntie en de richtlijn hernieuwbare energie.

⁹ HGR, 2019, [Voedingsaanbevelingen voor de Belgische volwassen bevolking met een focus op voedingsmiddelen](#), p. 61.

¹⁰ W. Keulemans, 2022, [Een visie voor Vlaanderen op de nutriëntenproblematiek, \(over\)bemesting, natuur en biodiversiteit, nu en in de toekomst](#), in: VLM, Bundeling van 8 teksten van academici over de toekomstvisie van landbouw en milieu, p. 111.

1. Algemene aanbevelingen

1.1 Algemene appreciatie

[2] Eerder vroeg de SALV ervoor te zorgen dat de land- en tuinbouwsector voldoende klimaatexcellente producten en diensten zal kunnen leveren op middellange en lange termijn, conform de noden en behoeften van de klimaatneutrale en -bestendige samenleving. Het voorliggend ontwerp van klimaat- en energiebeleidsplan 2030 kan de totstandkoming van dit toekomstbeeld onvoldoende waarborgen. Het ontwerpplan omvat dan wel heel wat cijferwerk, maar het is daarom niet robuust. **Het plan gaat onvoldoende in op structurele beleidsingrepen die nodig zijn** om dat toekomstbeeld te realiseren en om de becijferde individuele maatregelen uit te rollen. Daarbij gaat het onder meer om ingrepen binnen het landbouweconomisch beleid en het voedselbeleid: verbeter de doorrekening van de investeringskosten doorheen de keten met nieuwe instrumenten en bescherm het gelijke speelveld (par. **[10]**), en werk ook nog veel meer in op de consumptiezijde van het voedselsysteem (par. **[11]**) om de vraag naar klimaatslimme¹¹ producten ten opzichte van niet-klimaatslimme producten verhoudingsgewijs te vergroten, klimaatinspanningen adequaat te vergoeden, en de voedselverspilling te vermijden. Koolstoflekkage en substitutie van inlandse waren door mindere duurzame producten uit het buitenland betekenen geenszins een stap vooruit voor het klimaat en voor onze open strategische autonomie. **Realiseer de klimaattransitie door middel van simultaan en afgestemd beleid bij boer, keten en consument, en van bord tot veld en terug.** Andere structurele ingrepen zijn eveneens aan de orde, onder meer op het vlak van energie (zie **1.3**) en ruimtelijke ordening (zie **1.4**).

[3] Vertrek voor de opmaak van het klimaat- en energiebeleidsplan vanuit een – nog op te maken – Vlaamse beleidsvisie op de toekomst van de Vlaamse landbouw. Neem daartoe de Visienota van de SALV als basis om de uiteenlopende uitdagingen coherent aan te pakken.¹² Leg verbanden tussen de voorliggende klimaatmitigatiemaatregelen en de bredere milieu-, biodiversiteits-, en natuurbeleids(doelstellingen). Benut de kansen die voortvloeien uit een holistische aanpak die verschillende doelen tegelijk weet te realiseren. Voer daartoe onder meer het Vlaams Strategisch Plan GLB uit, alsook het Strategisch Plan Bio 2023-2027¹³, gezien die plannen bijdragen aan de realisatie van meerdere milieu- en klimaatdoelstellingen tegelijk.¹⁴ Stuur deze plannen bij met meer effectieve maatregelen als de doelen niet worden gehaald.

[4] Verschaf dringend meer duidelijkheid over de definitieve gewestelijke doelstellingen. Voor België bepaalde Europa een reductiedoelstelling van -47% tegen 2030. Het voorliggend Vlaams ontwerpplan mikt op -40%. Er is nog geen overeenstemming tussen de gewesten over hoe men op het niveau van België tot het Europees vastgelegde reductiedoel zal komen. Het

¹¹ Met klimaatslimme landbouwpraktijken worden praktijken verstaan die coherent bijdragen tot een verbetering van de klimaatbestendigheid van de productie, tot de reductie van de koolstofvoetafdruk ervan, alsook tot het inkomen van de landbouwer. Cf. Enow A., 27 juli 2018, [Achtergrondnota Klimaatslimme Landbouw in Vlaanderen](#), p. 12-14.

¹² SALV, 25 november 2022, [Visienota](#).

uitblijven van een compromis op intergouvernementeel niveau creëert onzekerheid voor de Vlaamse bedrijven over de mate waarin het voorliggend ontwerpplan toereikend zal zijn. Het toekomstperspectief in de sector, dat door het landbouweconomisch beleid en het stikstofbeleid al zwaar onder druk staat, lijdt dan ook onder de onzekerheid met betrekking tot de doelstellingen en maatregelen in het voorliggende ontwerpplan. **De algemene reductiedoelstelling voor de totale broeikasgasuitstoot in de sector op korte termijn is bijzonder ambitieus: ca. -22% tegen 2025, ca. -35% tegen 2030 t.o.v. de Ausgangssituatie in 2021.** Zeker gezien de huidige inzet van middelen, de mogelijkheden tot innovatie die momenteel aanwezig zijn en gezien ook het gegeven dat **heel wat maatregelen op vooralsnog onbeslist beleid zijn gestoeld** (MAP7, D-PAS).¹⁵ Als enige niet-ETS-sector dient de landbouw meer dan de 60% van zijn totale broeikasgasreductie tegen 2050 te realiseren voor 2030. Ten aanzien van de lange termijn reikt het ontwerpplan geen duidelijke ontwikkelingspaden of scenario's en onderliggende ankerpunten aan om de ontwikkeling van de sector op langere termijn te plannen, voorbij 2030 en richting 2050, en dat in verband met bredere maatschappelijke opgaves rond defossilisering, energietransitie, circulariteit, enz. **De zeer scherpe timing en het huidige gebrek aan alternatieven maken ook de reductiedoelstelling voor de energetische emissies (-52% t.o.v. 2005, ca. -60% t.o.v. 2021 tegen 2030, waarvan -29% t.o.v. 2005 en -40% t.o.v. 2021 tegen 2025) erg moeilijk te realiseren zonder grote socio-economische trade-offs.** Er zijn momenteel te weinig alternatieven voor warmtekrachtkoppelingen op aardgas in de glastuinbouwsector en heel wat energiebesparende maatregelen staan nog in hun kinderschoenen. Zet daarom met urgentie in op onderzoek en investeringen. (cf. par. [43] e.v.).

[5] Het plan moet voor alle reductie categorieën binnen de sector landbouw duidelijker aangeven met welke maatregelen de emissiereductieprognoses zullen worden gerealiseerd. Voor een aantal reductie categorieën zoals bodem (15% van de emissies) en mest (20% van de emissies) geeft het plan onvoldoende precies aan welke reducties de afzonderlijke maatregelen exact zullen teweegbrengen. Het gebrek aan precisie vloeit deels voort uit het gegeven dat heel wat maatregelen gestoeld zijn op onbeslist beleid. Ook de inschatting en toekenning van zogenaamde algemene reductie-inspanningen (voedselverlies, samenwerking in de keten,...) aan de vijf categorieën is niet transparant en met onzekerheid omweven.¹⁶

[6] Breid de indicatoren in de voortgangsrapportage uit, vertrekkende vanuit een (voedsel)systembenadering. Naast de algemene opvolging van de voortgang op het vlak van de sectorale broeikasgasreductie voegt het voorliggend ontwerpplan een aantal outputindicatoren toe, zoals het aantal geïnstalleerde kleinschalige vergisters, het aantal dieren gevat door emissiereducerende technieken ten opzichte van het totale aantal dieren, en het totaal geïnvesteerde bedrag dat in aanmerking komt voor VLIF-steun met impact op energetische emissies en ingeschatte broeikasgasbesparing.¹⁷ Vanuit een (voedsel)systembenadering, die inspeelt op de rol en impact van de verschillende schakels in de keten (cf. [8]), is het relevant om minimaal de volgende indicatoren toe te voegen in het monitoringssysteem:

- indicatoren met betrekking tot de vraag naar en het verbruik van voedingsproducten afkomstige van Vlaamse klimaatlimme productie bij de verschillende schakels in de keten

¹⁵ SALV, 14 oktober 2021, [Naar een Vlaamse landbouw 'fit for 55': inzichten en aanbevelingen](#), par. 1.

¹⁶ Cf. Ontwerpplan VKEP p. 100.

¹⁷ Ontwerp-VKEP 2030, p. 22-23.

- indicatoren met betrekking tot de koolstofvoetafdruk van de voedingspatronen in Vlaanderen
- indicatoren met betrekking tot de gemiddelde koolstofvoetafdruk per productie-eenheid (per kg product en per ha) voor de belangrijkste inlandse basisproducten. Hou daarbij rekening met de indirecte emissies die voortvloeien uit bijvoorbeeld de toepassing van kunstmest en pesticiden, alsook uit landgebruik of verandering in landgebruik (opportuniteitskost). Hou bij de analyse van dergelijke indicatoren voor de plantaardige productie een adequate tijdsbenadering aan, gelet op de mogelijkheid dat onvoorzienbare weersomstandigheden uitzonderlijk grote afwijkingen in opbrengst (en koolstofvoetafdruk per kg of per ha) kunnen teweegbrengen.
- Indicatoren rond de prijsvorming en doorrekening van verduurzamingskosten en -baten voor klimaatslimme praktijken¹⁸ doorheen de keten, aangevuld met kosten-batenberekeningen op het vlak van de verschillende ecosysteemdiensten, de andere resultaatgebieden op het vlak van milieu en natuur, en gezondheid.

Daarnaast is het ook aangewezen om indicatoren op te nemen die de vinger aan de pols te houden van een aantal katalysatoren voor mitigatie:

- het aantal bedrijven waarop een klimaatscan werd uitgevoerd, ten opzichte van het totale aantal bedrijven, alsook het aantal bedrijven dat zich engageert in een klimaatkoers om klimaatmaatregelen gestalte te geven.¹⁹
- het aantal landbouwbedrijven die aan een energiebeleidsovereenkomst deelnemen.
- het aantal evenementen en activiteiten gericht op kennisverwerving en -uitwisseling (bv. demonstratieprojecten) en het aantal deelnemers die hier cumulatief aan deelnemen.

Breid ook aan productiezijde het aantal indicatoren op het vlak van klimaatslimme en circulaire landbouw uit:

- het aantal bedrijven die participeren in de GLB-ecoregeling verhogen organisch koolstofgehalte bouwland.
- Het koolstofgehalte in de Vlaamse landbouwbodems op basis van een uitgebreid en accuraat bodemkoolstofmonitoringsnetwerk.
- het areaal biologische landbouw (en de consumptie van biologische producten).
- het areaal en de opbrengst aan plantaardige eiwitgewassen in Vlaanderen dat geschikt is voor menselijke consumptie.
- ...

¹⁸ Enow A., 27 juli 2018, [Achtergrondnota Klimaatslimme Landbouw in Vlaanderen](#), p. 12-14.

¹⁹ [Over Klimrek | KLIMREK \(klimrekproject.be\)](#)

Ga in de toekomst na of de monitoring kan worden afgestemd op de eisen en verwachtingen die het kader van de door de Europese Commissie vooropgestelde Europese kaderwet voor duurzame voedselsystemen.²⁰

[7] Consulteer de SALV tijdiger wanneer het voorliggend ontwerp van Vlaams Energie- en Klimaatbeleidsplan opnieuw wordt bijgesteld voor het definitief wordt ingediend aan de Europese Commissie. In 2021 heeft de adviesraad zich positief uitgesproken over de proactieve adviesvraag over het bij te stellen Vlaams Energie- en Klimaatbeleidsplan, naar aanleiding van de Europese goedkeuring van de Fit-for-55-ambities.²¹ Helaas werd de lijn niet doorgetrokken in de latere fase van het beleidsontwikkeling: een nieuwe adviesvraag over het voorliggend ontwerpplan bereikte de SALV te laat om te leiden tot aanbevelingen voorafgaand aan de indiening op Europees niveau. Tijdige participatie getuigt van goed bestuur.

1.2 Verbeter de socio-economische aandrijving van de klimaattransitie

[8] Verduidelijk de socio-economische onderbouwing van de klimaatmaatregelen. Voeg een socio-economische contextanalyse per ESR-sector toe aan het ontwerpplan en expliciteer verderop in het plan grondig hoe de gemaakte beleidskeuzes en gekozen maatregelen op deze context aangrijpen of inwerken. De beleidscontext bij het ontwerpplan is in zijn geheel beperkt uitgewerkt en gaat enkel in op de institutionele, ecologische en (vooral op de) politiek-maatschappelijke context. Dat er in deze analyse geen aandacht uitgaat naar de socio-economische context waarop het beleid wil inwerken, is een voorbode van de in [2] vernoemde veronachtzaming van de structurele (socio-economische) onderbouwing van de klimaatmaatregelen die verderop in het ontwerpplan aan bod komen. Specifiek voor de ESR-sector landbouw moet deze omschrijving van de socio-economische beleidscontext ingaan op economische duurzaamheid en toekomstperspectief in de sector en in het agrovoedingssysteem, alsook voedselvoorziening en demografische groei en de relatie tot welzijn, armoede, en gezondheid.

[9] Bouw op de toegevoegde socio-economische contextanalyse voort en benoem de economische én sociale uitdagingen die de implementatie van de klimaatmaatregelen structureel in de weg (kunnen) staan. Geef vervolgens aan hoe de Vlaamse Regering die knelpunten zal tegemoet treden, en werk daartoe concrete maatregelen uit. De SALV geeft hierna een aantal generieke voorstellen.

[10] Zet in op economische systeemverbeteringen, die de ontwikkeling van klimaat-slimme verdienmodellen adequaat kunnen ondersteunen. Om deze economische én sociale knelpunten aan te pakken, wees de SALV er eerder reeds op dat louter een focus op specifieke technische maatregelen binnen de (sub)sector(en) onvoldoende is en dat er samenhangende strategische beleidskeuzes op het vlak van (landbouw)economie en voeding, innovatie, en handel nodig zijn. In het ontwerpplan wordt echter aangegeven dat “noch de vraagzijde van de markt, noch de andere agrovoedingsschakels binnen de aanbodzijde (ETS of ESR)” worden meegenomen. Het ontwerpplan erkent tevens “dat een integrale ketenbenadering aangewezen is om het

²⁰ EC, 20 mei 2020, [Een “van-boer-tot-bord”-strategie voor een eerlijk, gezond en milieuvriendelijk voedselsysteem](#), p. 5. Bock A.-K., Bontoux L., Rudkin J., [Concepts for a sustainable food system](#), JRC, p. 58.

²¹ SALV, 14 oktober 2021, [Advies Naar een Vlaamse landbouw fit for 55: inzichten en aanbevelingen](#), par. 2.

emissiereductiepotentieel op vlak van de voedselconsumptie en -voorziening optimaal te benutten." **Vrijblijvend engagement vanuit de keten en de consument is intussen onvoldoende gebleken** om de ketenbenadering gestalte te geven. Nochtans heeft het ganse agrovoedingscomplex in Vlaanderen baat bij een weerbare en leefbare landbouwsector. Onderzoek in Nederland acht naast overheidsbeleid ook private initiatieven voor emissiereductie, zoals beloning voor verlaging van de carbon footprint, "noodzakelijk om de klimaatdoelen voor 2030 te halen".²²

In zijn Visienota onderlijnde de SALV de nood aan een actiever landbouweconomisch beleid en een slagkrachtiger voedselbeleid om de socio-economische voedingsbodemp voor de klimaatopgave te creëren. In zijn advies "Beleidsaanbevelingen voor een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw" heeft de adviesraad daartoe diverse concrete (landbouw)economische maatregelen en instrumenten aangeduid. Zo vroeg de SALV onder meer om proactief in te spelen op de mededingingsuitzondering Artikel 210 (a) van de GMO-verordening ten behoeve van duurzaamheidsinitiatieven in landbouw.²³ Zowel de federale als de Vlaamse overheid moeten proactief aan de slag met de mogelijkheden die het Europese mededingingskader aldus biedt om de inspanningen in het kader van de klimaatopgave én de landbouwincomensvorming simultaan te bevorderen. De Vlaamse overheid moet in het kader van de Vlaamse voedselstrategie actief de initiatieven inventariseren die onder deze mededingingsuitzondering kunnen vallen en zodra mogelijk hun ontwikkeling ondersteunen. **Daarnaast moet de Vlaamse en federale overheid op Europees niveau een handelsbeleid bepleiten dat ervoor zorgt dat klimaatexcellentie (en duurzaamheid in ruimere zin, dus ook op het vlak van milieuprestaties en duurzaamheidsstandaarden) beloond wordt**, zodat de in Vlaanderen geproduceerde en verwerkte voedingsproducten competitief zijn tegenover gelijksoortige producten met lagere klimaatkwaliteiten uit andere gebieden zowel binnen als buiten Europa.²⁴

[11] Activeer de consument: stimuleer de consumptie van (en betalingsbereidheid voor) klimaatexcellente producten overeenkomstig een gezond²⁵ en milieu- en klimaatverantwoord voedingspatroon²⁶ en versnel zo de transitie aan productiezijde. Ontwikkel maatregelen in het kader van het voedselbeleid die bijdragen aan een ambitieuze toename van de vraag naar, billijke vergoeding voor én kennis van producten afkomstig uit klimaatslimme landbouwproductiesystemen. Kwantificeer de te verwachten impact op de broeikasgasemissies aan consumptie- en productiezijde en werk innovatietrajecten uit met duidelijke streefcijfers. Het voedselbeleid moet er tegelijk ook toe bijdragen dat de productie op basis van aantrekkelijke verdienmodellen adequaat kan inspelen op wijzigende voedingspatronen bij de consument.²⁷ Een economisch onderbouwde benadering van boer tot bord is daarbij essentieel. Om de vraag naar klimaatexcellente voedingsproducten te stimuleren, vroeg de SALV eerder reeds om onderzoek te verrichten naar de uitbreiding van het systeem van de ecocheques voor voedingsproducten,

²² Lesschen J. P. et al., 2023, [Beleidsscenario's voor klimaatmitigatie in landbouw en landgebruik. Resultaten voor de AFOLU-sector in 2035](#), p. 9.

²³ SALV, 2 juni 2023, [Advies Beleidsaanbevelingen voor een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw](#), par. 10.

²⁴ Zie ook eerdere aanbevelingen in: SALV, 26 februari 2021, [EU-Mercosur handelsakkoord](#). SALV, 2 juni 2023, [Advies Beleidsaanbevelingen voor een actiever en breder socio-economisch beleid rond landbouw](#), par. 11.

²⁵ HGR, 2019, [Voedingsaanbevelingen voor de Belgische volwassen bevolking met een focus op voedingsmiddelen](#).

²⁶ De Vlaamse voedselstrategie identificeert [de Vlaamse voedingsdriehoek](#) als de basis voor een gezond en milieuvriendelijk voedingspatroon. Departement Landbouw en Visserij, 2022, [Go4Food. Een Vlaamse voedselstrategie voor morgen](#). Synthese, p. 10.

²⁷ De raad herhaalt daarmee zijn aanbevelingen uit zijn eerder advies: SALV, 26 juni 2020, [Advies Hapklare inzichten voor een Vlaams voedselbeleid](#).

onder meer ten gunste van land- en tuinbouwers die maatregelen aantoonbaar implementeren die emissies van broeikasgassen verminderen.²⁸ Geef als overheid het goede voorbeeld via het aanbestedingenbeleid. Onderzoek de mogelijkheden van een gedifferentieerd prijzenbeleid gestoeld op duurzamere consumptie, wat kan bijdragen aan de ontwikkeling van klimaatsslimme productie in Vlaanderen.

[12] Geef met visie en voldoende middelen vorm aan een vooruitziend en inclusief innovatiebeleid, dat adequaat inhaakt op een Vlaamse beleidsvisie op de toekomst van landbouw (zie par. [3]). Stimuleer innovatie op basis van een evenwichtige afweging van kosten en baten met betrekking tot de verschillende milieugerelateerde resultaatgebieden van verduurzaming. Baseer die afweging op meetbare, wetenschappelijk onderbouwde parameters. Heb ook oog voor de economische dimensie van duurzaamheid. Voorzie daartoe voldoende middelen, onder meer via het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds, om ervoor te zorgen dat de klimaatmaatregelen en toekomstige innovaties geen economische bottleneck vormen voor vele landbouwbedrijven. In die zin is de huidige top-up voor jonge landbouwers een goede zaak. Zorg voor voldoende budget en een efficiënte en gefocuste besteding van de middelen om de nodige snelheid op het vlak van investeringen en de nodige systeemveranderingen te genereren.

1.3 Energietransitie: schakel de land- en tuinbouwsector aan!

[13] Ontwikkel een heldere visie en implementatiestrategie voor de energievoorziening in de land- en tuinbouw, waarin doelstellingen op het vlak van klimaatsslimme voedselproductie, defossilisering van energiegedragen processen en energieopwekking elkaar versterken. Ondersteun de ontwikkeling van haalbare innovaties op het vlak van zelfvoorziening en van partnerschappen en energetische ecosystemen, waarbij land- en tuinbouwondernemingen ook oplossingen bieden voor de vergroening van energie voor andere doelgroepen en sectoren.

[14] Zorg ervoor dat zowel visie als strategie agrarische energieproducenten als waardevolle energiebouwstenen van de toekomst benutten:

- Valoriseer agrarische energieproductie ten volle in regionale ruimtelijke energiestrategieën.²⁹
- Maak een robuust kader ter bescherming van het economisch voordeel van de leverancier en de afnemer in het kader van energiedelen.
- Bied afdoende investeringssteun aan als stimulerende maatregel en als compensatie, als blijkt dat de investeringskost zich niet binnen aanvaardbare tijd terugverdient uit de markt. Hanteer daarbij een selectie waarbij de algehele duurzaamheid van het bedrijf op milieuprestaties, klimaat en economische aspecten meegenomen wordt.
- Bouw mee aan netwerken en coalities door matchmaking voor zowel energie als warmte te organiseren of te ondersteunen (inspiratie kan voortvloeien uit het waterbeleid (cf. [Water-Radar](#) in het kader van watervoorziening).

²⁸ SALV, 14 oktober 2021, [Aanbevelingen voor een Vlaamse landbouw fit for 55](#), par. 16.

²⁹ Een Regionale Ruimtelijke Energiestrategie geeft invulling aan de Vlaamse energiedoelstellingen op regionaal niveau. Het creëert de ruimtelijke randvoorwaarden voor de reductie van de energievraag en de productie van duurzame energie. Een RRES neemt concrete engagementen op met betrekking tot de opwekking van hernieuwbare energie en de inplanting van hernieuwbare energie-installaties. BUUR PoS, VITO, CEDELFT, 2021, Regionale Ruimtelijke Energiestrategie: een draaiboek, studie in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving, p. 5.

- Ontwikkel een decretaal kader voor burgerstroom ten behoeve van coöperatieve projecten, waarin kosten en baten gedeeld worden.³⁰
- Eerder pleitte de SERV voor meer collectieve projecten, via een wijkgerichte aanpak samen met lokale en bovenlokale besturen en op basis van “een Vlaams beleidskader voor collectieve projecten”.³¹ De SALV vraagt om dergelijke collectieve projecten ook op (maat van) het platteland te ontwikkelen en land- en tuinbouwers als energieproducenten en -consumenten daarin op te nemen.
- Stimuleer innovatie en ontwikkeling van groen gas (biogas, biomethaan), wat als energiebron niet alleen kan bijdragen aan de defossilisering op veld en erf³², maar ook aan de vergroening van moeilijk te defossiliseren processen in andere sectoren.³³ Focus hierbij op rest- en nevenstromen die niet meer voor humane consumptie en dierlijke consumptie of voor bodemverbetering te valoriseren zijn (cf. ladder van Moerman)³⁴ en stimuleer het gebruik van energiegewassen niet. De visie moet ervoor zorgen dat de verschillende doelstellingen in het VEKP elkaar niet tegenwerken. Zo mag de ontwikkeling van groen gas uit dierlijke reststromen als alternatief voor fossiele energiebronnen geen aanleiding geven tot een afremming van de vooropgestelde reductie van broeikasgasemissies uit de dierlijke sector (waaronder methaan). Zet niet alleen in op de ontwikkeling van kleinschalige vergisting op bedrijfsniveau. In Denemarken, waar inmiddels een kwart van het gas in het gasnetwerk van biogasinstallaties afkomstig is, bewijzen schaalvoordelen het nut van een meer gecentraliseerde aanpak.³⁵ Momenteel wordt 86% van het totale productiepotentieel van biogas niet benut in Vlaanderen.³⁶

Natuurpunt/BBL onthoudt zich bij par. 14.

[15] Spoor land- en tuinbouwbedrijven via sensibilisering aan tot het afsluiten van energiebeleidsovereenkomsten biedt uitgebreidere ondersteuning. De energiebeleidsovereenkomsten zijn een samenwerking tussen energie-intensieve ondernemingen en de Vlaamse overheid. Toegetreden bedrijven engageren zich om extra inspanningen te leveren op energie-efficiëntie en hun negatieve impact op het klimaat te minimaliseren. Voorzie voldoende ondersteuning voor bedrijven bij de invulling van de voorwaarden, zoals de opmaak van energieplannen, de implementatie van energiemaatregelen en rapportering.

[16] Breng de resterende technische, praktische en juridische knelpunten in kaart die de uitrol van kleinschalige vergisters in de weg staan en los ze in overleg met de belanghebbenden op. Pocketvergisters³⁷ kunnen via de valorisatie van mest niet alleen de milieu-impact van de veeteelt reduceren. Ze kunnen ook bijdragen aan de energievoorziening binnen en

³⁰ In het kader van het Klimaatakkoord wordt in Nederland ernaar gestreefd om burgers en kleine plaatselijke bedrijven voor de helft eigenaar te laten worden van lokale projecten. Nationaal Klimaatplatform, 28 juni 2019, [Klimaatakkoord hoofdstuk Elektriciteit](#), p. 164.

³¹ SERV, 10 oktober 2022, [Advies Vlaamse sleutels om de energiecrisis kort te sluiten](#).

³² [Eerste tractor op biomethaan voorgesteld op landbouwbeurs Agriflanders | VILT vzw](#)

³³ [Studie: hoe vergroenen we de niet-energie-intensieve industrie in Vlaanderen? | VLAIO](#)

³⁴ WUR, s.d., [Ladder van Moerman](#).

³⁵ [Biogas in Denmark | Energistyrelsen \(ens.dk\)](#); [New record for biogas in the gas system in 2021 \(energinet.dk\)](#).

³⁶ Tessens S. en Vergote T., 2022, [Deep Dive Study Green Gas Platform: a roadmap for anaerobic digestion by 2050](#), p. 6-7.

³⁷ Enerpedia, [Pocketvergisting](#).

tussen landbouwbedrijven en andere actoren. De afgelopen jaren is de techniek en performantie van pocketvergisting significant verbeterd. In 2019 waren er 55 pocketvergisters in Vlaanderen en dat aantal is amper gestegen, terwijl er een technisch potentieel is voor ongeveer 3600 pocketvergisters. In een studie van Trinomics in opdracht van VEKA in 2021 worden de volgende knelpunten opgelijst: de relatief hoge installatiekosten, de benodigde langetermijninvestering die veehouders niet bereid zijn om te maken, transportkosten voor mest (in het geval van centralisatie) en de eventuele aanpassingen aan de bedrijfsvoering.³⁸ De Atlas Hernieuwbare Energie maakte in 2016 nog gewag van een potentieel van 4 pocketvergisters per jaar³⁹, in 2017 stelde VITO dat het totale aantal vergisters (pocketvergisters rundvee en co-vergisters varkenshouderij) kan oplopen tot 454 tegen 2030.⁴⁰ In het voorliggend ontwerpplan mikt de Vlaamse Regering op 676 vergisters (zie **Figuur 7**), terwijl de recentste studie in opdracht van VEKA uit 2021 de inschatting uit de Atlas Hernieuwbare Energie waarschijnlijker acht. De analyse van VITO uit 2017 besluit terecht: "De toekomst en groei van pocketvergisting in de Vlaamse landbouw zal mee bepaald worden door het beleid." Het voorliggend ontwerpplan geeft niet concreet aan welk constructief beleid de Vlaamse Regering ten aanzien van pocketvergisting zal koppelen aan de doelstelling, om zo de resterende knelpunten effectief aan te pakken (zie ook par. [37]).

Vergisters	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Melkvee	15-25	35-45	50-60	65-75	65-75	65-75	65-75	69-89	429-519
Varkens	0	3-7	8-12	12-18	15-25	20-30	20-30	25-35	103-157

Figuur 7 Verwacht aantal bijkomende kleinschalige vergisters.
Bron: VR, ontwerpplan VKEP 2021-2030

[17] Stimuleer het onderzoek naar en de implementatie van haalbare alternatieven voor offroad-voertuigen op fossiele brandstoffen. Offroad-voertuigen zijn onmisbaar op de meeste Vlaamse velden en erven, en omvatten 3% van de sectorale emissies. Momenteel zijn er voor de meeste werkzaamheden onvoldoende haalbare alternatieven voor fossiele brandstofmotoren voor handen. Bovendien zijn de Vlaamse land- en tuinbouwers ook afhankelijk van andere actoren, zoals fabrikanten en loonwerkers. Faciliteer kennisdeling en -uitwisseling tussen onderzoekers, fabrikanten, landbouwers en loonwerkers om kansen snel op te sporen en nieuwe mogelijkheden uit te proberen. Hun gezamenlijke aandacht moet niet alleen uitgaan naar de hernieuwing of vervanging van rollend materieel door zuinigere en fossielvrije alternatieven, maar ook naar de aanpassing van praktijken die tot een zuiniger energieverbruik leiden. Ondersteun ook onderzoek naar en innovatie in teelten met lokaal karakter, die voor machinebouwers vaak minder rendabel zijn om in te investeren. Baseer deze ondersteuning op basis van een evenwichtige afweging van de verschillende duurzaamheidsdoelstellingen, zie par. [12].

[18] Verlaag de individuele investeringskosten voor nieuwe elektriciteitsinfrastructuur op het platteland door overheidsinvesteringen en collectieve oplossingen. Installaties voor hernieuwbare energie vereisen vaak een verzwaring van het net. Die verzwaring ontmoedigt de landbouwer om in hernieuwbare energie te investeren, gezien die op eigen kosten moet gebeuren. Eerder vroeg de SALV om de investeringskost voor de land- of tuinbouwer die investeert in

³⁸ Trinomics, 2021, Onderzoek naar beleidseffecten bij omzetting van biogas naar biomethaan en andere toepassingen van biogas, in opdracht van VEKA, p. 21.

³⁹ Van Esch L. et al., 2016, [Hernieuwbare Energie Atlas Vlaamse gemeenten](#), VITO en TerraEnergy in opdracht van Departement Natuur, Leefmilieu en Energie, p. 67.

⁴⁰ Kreps S. et al., 2017, [Het potentieel van bio-energie in Vlaanderen in 2030](#), VITO, in opdracht van VEA, p. 25-30.

een verzwaring van het net ten behoeve van een project voor hernieuwbare energie te verlagen door de kosten eerlijk te verdelen onder derden die nadien ook van de aansluiting gebruikmaken.⁴¹ Daarnaast moet ook de tarifiering voor middenspanning aantrekkelijker worden. Landbouwers die een middenspanningscabine laten plaatsen, moeten bijkomend een hogere energieheffing betalen, wat de rendabiliteit van de investering in hernieuwbare energie reduceert. Ook hier zijn collectieve oplossingen mogelijk. Door middel van de afbakening van een groep kleinverbruikers op middenspanning die een eigen cabine (hebben) laten plaatsen zou het niet-residentiële laagspanningstarief moeten gelden in plaats van het middenspanningstarief.⁴²

[19] Zet niet in op zonneparken en -weiden en benut de reeds bestaande verharding voor de installatie van zonnepanelen. Er is een toenemende belangstelling om zonneparken en -weiden aan te leggen op agrarische bestemmingen alsook op ongebruikte woongebieden. Het is een goede zaak dat de huidige beleidslijn deze bestemmingen beschermt tegen deze activiteit wanneer die niet compatibel is met agrarische functies op het perceel. Het verlaten van deze beleidslijn kan leiden tot een bijkomende rush op landbouwgronden door beleggers, speculanten en niet-agrarische investeerders. Daardoor zullen landbouwgronden nog minder betaalbaar worden voor land- en tuinbouwers. Zet daarentegen via onderzoek en ondersteuning in op symbiotische combinaties van agrarische productie en de productie van hernieuwbare energie, zoals agrivoltaïcs.⁴³

[20] Zet in op koppelkansen tussen het energiebeleid en het asbestbeleid. Zonnepanelen kunnen of mogen niet altijd op asbestdaken gelegd worden. Dit jaar was de subsidie asbestverwijdering na een week volboekt. Dit wijst erop dat landbouwsector asbestdaken wil vernieuwen, veel sneller dan de overheid financiële steun voorziet. Voorzie meer financiële middelen voor asbestverwijdering, onder meer in combinatie met de installatie van zonnepanelen op nieuwe daken.

1.4 Boek klimaatwinst via een krachtdadig gronden- en openruimtebeleid en een doordacht bodembeleid

[21] In zijn Visienota heeft de SALV de urgentie van een krachtdadig gronden- en openruimtebeleid onderlijnd.⁴⁴ **Met nieuwe instrumenten moet een performanter ruimtelijk beleid er beter in slagen het landbouwareaal voor landbouwdoeleinden voor te behouden en zo tegelijk de ruimte te bieden die de klimaatmaatregelen vereisen.** Een krachtdadiger openruimtebeleid en een meer beschermend beleid ten aanzien van landbouwbestemmingen biedt kansen aan verschillende klimaatmaatregelen:

- In afwezigheid van een beschermend beleid ten aanzien van landbouwgronden fruiken de stijgende grondprijzen de rentabiliteit van meer grondgebonden verdienmodellen cf. **[31]**.

⁴¹ SALV, 14 oktober 2021, Advies naar een Vlaamse landbouw 'fit for 55': inzichten en aanbevelingen | SALV

⁴² SALV, 14 oktober 2021, Advies naar een Vlaamse landbouw 'fit for 55': inzichten en aanbevelingen | SALV

⁴³ [Agrivoltaïcs KU Leuven](#)

⁴⁴ SALV, 25 november 2022, [Visienota](#), p. 11-12.

- Bescherm het landbouwareaal ook met het oog op het realiseren van de no-debitdoelstelling in het kader van LULUCF.⁴⁵ Bijkomende verharding doet afbreuk aan die doelstelling.
- Behoud de resterende open ruimte en faciliteer openruimteherstel op lange termijn met nieuwe instrumenten, en verhoog zo kansen voor windenergie op het platteland. Het draaiboek Regionale Ruimtelijke Energiestrategieën wijst op de rem die de teloorgang van de open ruimte plaatst op de uitrol van investeringen in windenergie: "Één van de belangrijkste beperkende factoren in de ruimte is de aanwezigheid van woningen waar in functie van potentiële geluidshinder en slagschaduw een zekere bufferafstand gerespecteerd dient te worden (vastgelegd op gemiddeld 300 meter in de studie). In 85% van de gevallen waar windturbines volgens het REV2030 scenario uitgesloten zijn, is deze bufferafstand tot woningen minstens één van de oorzaken voor deze uitsluiting."⁴⁶
- Voed met het aansterken van het ruimtelijk beleid ten aanzien van landbouwfuncties ook koppelkansen ten aanzien van klimaataanpassing binnen en buiten de sector. De creatie van (multifunctionele) sponslandschappen, buffers en kunstmatige infiltratievoorzieningen vraagt ruimte.⁴⁷

[22] Koolstofopslag, onder meer in landbouwbodems, van onvermijdbare emissies vormt een sluitstuk van het beleid in de richting van klimaatneutraliteit tegen 2050. Het ontwerpplan omvat diverse maatregelen die het koolstofgehalte in landbouwbodems verhogen.⁴⁸ Het is opportuun om de voortgang grondig te meten (cf. par. [6]) en te (blijven) inzetten op maatregelen om lachgas-, nitraat- en methaanemissies van mest te verlagen en het koolstofgehalte van bodems te verhogen (oa door bodembedekking, toevoeging van organisch materiaal, stimuleren van (boerderij)compost, teeltrotatie, niet-kerende bodembewerking). Investeer ook verder in onderzoek naar het potentieel (en dus ook de limieten) van koolstofopslag.⁴⁹ Daarbij is het van belang om de mogelijke impact te onderzoeken van de toename van organische koolstof op de stikstofmineralisatie in de bodem en de uitspoeling van nitraten en fosfor. **Een doordacht bodembeleid koppelt aldus klimaatwinst via koolstofopslag met een algemene verbetering van de bodemkwaliteit**, met inbegrip van de bodemvruchtbaarheid en het bodemleven. De Vlaamse uitwerking van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid geeft gestalte aan een stimulerend beleid ten aanzien van de kwaliteit van de landbouwgronden in het algemeen en ten opzichte van het organische koolstofgehalte in het bijzonder.

[23] Ontwikkel een pachtdecreet die lange pacht of loopbaanpacht aanmoedigt en stimuleer zo de langdurige toepassing van duurzame landbouwpraktijken op pachtgronden. Zekerheid over de duur van het grondgebruik motiveert landbouwers om goede praktijken zoals klimaatslimme bodemzorg toe te passen.

⁴⁵ No debit-rule: dit betekent dat de bestaande koolstofvoorraden in het begin van de periode, volgens de in de LULUCF-Verordening (Verordening(EU) 2018/841) gedefinieerde regelgeving, op zijn minst behouden moeten zijn op het einde van de periode, behoudens de voorziene flexibiliteit.

⁴⁶ BUUR PoS, VITO, CEDELFT, 2021, [Regionale Ruimtelijke Energiestrategie: een draaiboek, studie in opdracht van het Vlaams Planbureau voor Omgeving](#), p. 137.

⁴⁷ SALV, 30 juni 2023, [Advies Aanbevelingen voor een meer volgroei beleidskader voor klimaataanpassing in Vlaanderen](#), par. 21, 22.

⁴⁸ Ontwerp-VKEP 2030, p. 151 en p. 159-161.

⁴⁹ Zie ook: SALV, 30 juni 2023, Advies VAP 2030 deel 2: klijtlijnen en handvaten voor het actieprogramma landbouw, par. 25-27.

1.5 Advies en kennisdeling, aandrijvers van de klimaatsprong

[24] Breid de bedrijfsadvisering op het vlak van klimaatmitigatie (en -adaptatie) sterk uit. Waarborg dat de klimaateffectiviteit op lange termijn wordt meegenomen, met aandacht voor de bedrijfsontwikkeling op lange termijn en de economische duurzaamheid. Vermijd een verkokerde aanpak en zorg ervoor dat ook de andere milieu- en natuurbeleidsdoelstellingen adequaat worden meegenomen. Blijf de kwaliteit van de bedrijfsadvisering waarborgen via het bestaande systeem van erkenningen. Dat systeem moet er blijven voor zorgen dat kwaliteit en betrouwbaarheid van vorming en advisering niet ondergeschikt wordt aan commerciële belangen van de aanbieders.

[25] Werk een gebruiksvriendelijke en transparante levenscyclusanalysetool uit voor de verschillende subsectoren, en blijf via KRATOS voldoende middelen voorzien voor de uitvoering van de tool op de land- en tuinbouwbedrijven. In de sector werd reeds werk gemaakt van levenscyclusanalysetools (bv. KLIMREK) om kansen en uitdagingen met betrekking tot mitigatie (en sinds kort ook adaptatie) op bedrijfsniveau in kaart te brengen. Om de volledige uitrol van een levenscyclusanalysetool in de sector te realiseren, is het aangewezen om een meer gebruiksvriendelijke en transparante tool in samenspraak met ILVO uit te werken. Die tool moet wetenschappelijk correct zijn, maar een beperktere invultijd vereisen. Zodoende is er meer tijd en middelen voor advies en begeleiding. Ook de uitbouw van datakoppelingen met bestaande databanken om de tool te voeden, is noodzakelijk. **Honoreer de resultaten van deze tool in de Vlaamse klimaatboekhouding.** Vermijd de ontwikkeling van een wildgroei aan verschillende tools en standaarden.

[26] Zorg ervoor dat de Vlaamse landbouwsector kan blijven bogen op het performante AKIS-systeem. Moderniseer daartoe het vormingenlandschap, met aandacht voor de interactie tussen boer en onderzoeker op het veld en op het web. De Europese Commissie waardeert het Vlaamse Agricultural Knowledge & Innovation System (AKIS) als sterk.⁵⁰ De verschillende componenten die op elkaar inhaken, elkaar aanvullen en samen AKIS uitmaken, zijn helder weergegeven in onderstaande **Figuur 8**. Het blijft belangrijk om innovatie en nieuwe inzichten goed te ontsluiten op bedrijfsniveau. Om de structurele ontsluiting van kennis en innovatie te verzekeren, is het van belang dat boeren blijven samenkomen in het kader van vorming. Optimaliseer daarnaast de digitale vormings- en adviseringstoepassingen.⁵¹

⁵⁰ Europese Commissie, Aanbevelingen van de Commissie bij het Strategisch GLB-plan van België, Brussel, 2020, <https://eurlex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0368&from=EN>, p. 5.

⁵¹ SALV en Minaraad, 18 maart 2022, [Advies Ontwerp Strategisch Plan GLB](#), par. 45.

Figuur 8 Vlaams AKIS-systeem. Bron: Dep LV, Ontwerp Strategisch Plan GLB, p. 186

[27] Volg de resultaten van de klimaatscans en de impact van de bedrijfsadvisering nauwgezet op, en gebruik de bekomen inzichten ter evaluatie en bijsturing van het beleid.

1.6 Climate proofing van regelgeving

[28] **Pak knelpunten en contradicties in de regelgeving aan.** De Vlaamse overheid mag engagementen en inspanningen van de sector vragen, maar daartegenover staat wel dat ze in een deugdelijk kader voorziet waarbinnen de sector de inspanningen ook effectief kan realiseren. Dit is de dag van vandaag vaak nog niet het geval (denk aan RENURE [beperking vanuit de Nitraatrichtlijn (cf. par. [42])], boerderijcompost [eerste beperkte stappen daartoe zijn verbonden met de goedkeuring van VLAREMA 9], de vergunningsproblematiek bij pocketvergisters, enzovoort). Creëer zo koppelkansen met andere beleidsuitdagingen inzake klimaataanpassing⁵² en milieu-kwaliteit.

[29] **Stuur ook via ondersteunende instrumenten verder aan op maatregelen in het kader van klimaatmitigatie (en -adaptatie) en vermijd incoherenties en onaanvaardbare trade-offs.**

⁵² SALV, 30 juni 2023, [Advies Aanbevelingen voor een meer volgroeid beleidskader voor klimaataanpassing in Vlaanderen](#), par. 25.

2. Specifieke aanbevelingen per sector

2.1 Dierlijke sector

[30] Broeikasgasemissies worden bepaald door de samenstelling en de omvang van veestapel en door efficiëntiemaatregelen op dier- en bedrijfsniveau. Bouw voor beide componenten een socio-economisch onderbouwd beleid uit dat samenhangend en aantoonbaar invulling geeft aan de reductiedoelstelling. Maak daartoe samen met de belanghebbenden werk van een diepgaande analyse op basis van scenario's tegen 2030 en 2050.

[31] Zet naast efficiëntiemaatregelen in op de ontwikkeling van meer aantrekkelijke circulaire verdienmodellen, op basis van een doordachte socio-economische visie. Duurzame circulaire modellen stemmen de productie af op de draagkracht van de lokale en ruimere omgeving, met inbegrip van de kwaliteit van en biodiversiteit in bodems, waterlopen en lucht.⁵³ Een duidelijke en onderbouwde socio-economische visie – thans ontbrekend – moet meer landbouwers ertoe aanzetten om voor meer circulaire productie te opteren, al dan niet in samenwerking met andere landbouwers en met andere actoren (zoals burgers en natuurbeheerders).

[32] Geef invulling aan een doordacht en klimaat effectief veestapelbeleid. De samenstelling en omvang van de veestapel moet simultaan voldoen aan verschillende doelen, zoals klimaat (verminderen broeikasgasuitstoot), milieu (afstemming op draagkracht van lokale en ruimere omgeving met inbegrip van bodems, waterlopen en lucht), economie (aantrekkelijke circulaire verdienmodellen en ondersteuningsmaatregelen waar van toepassing), en consumptie. Een toenemende differentiatie op het vlak van circulaire verdienmodellen zal het volume van de veestapel beïnvloeden. In de expertennota die in het kader van MAP7 werd opgesteld, wijzen academici op het belang van compensatie-effecten die wijzigingen van de veestapel kunnen teweegbrengen (bv. impact op circulariteit en graslandbeheer).⁵⁴ De Vlaamse en Europese consumptie van vlees en zuivel wordt best prioritair ingevuld met dierlijke producten die binnen die genoemde grenzen hier kunnen worden geproduceerd. Daarbij wordt best geanticipeerd op verschuivingen in het voedingspatroon die op klimaatvlak noodzakelijk zijn, en wordt dus een trend naar een meer gematigd verbruik van zuivel en vlees per persoon beleidsmatig bewerkstelligd, ten voordele van plantaardige productie voor directe humane consumptie. Een wijziging van de samenstelling en de omvang van de veestapel is pas effectief als de verschillende beleidsniveaus gecoördineerde maatregelen in het kader van het voedselbeleid treffen vanuit het perspectief van de voornoemde doelen. Dit vereist een doordachte aanpak volgens een vanuit het klimaatbeleid acceptabel tijdsplan dat onder meer rekening houdt met de demografische ontwikkelingen in de sector, want die kunnen bijdragen aan de invulling van de doelstelling. Het beleid moet ook rekening houden met de doelen in andere beleidsdomeinen en economisch grondig onderbouwd zijn, zodat de sector op lange termijn terug toekomstperspectief en bestaanszekerheid verwerft. Essentieel daartoe is ook het voedsel- en handelsbeleid op Europees niveau, dat waterbedeffecten

⁵³ Zie ook SALV, 29 april 2022, [Advies MAP7 deel 2](#), par. 4.

⁵⁴ VLM, 9 februari 2022, [Toekomstvisie landbouw en milieu. Synthese van de verschillende elementen aangebracht door Vlaamse academici](#), p. 11. Smolders E. en Laurysse F., 2022, De landbouw, milieu en nutriënten in de toekomst: wetenschappelijke onderbouwing voor een beleidsvisie, in: VLM, [Bundeling van 8 teksten van academici over de toekomstvisie van landbouw en milieu](#), p. 65.

(onder meer op het vlak van koolstoflekkage en inkomensvorming⁵⁵) zowel binnen als buiten Europa moet tegengaan.

Sinds 2019 werkt de sector in het kader van het Convenant Enterische Emissies samen met ketenpartners en het onderzoek aan de uitwerking en implementatie van diverse efficiëntiemaatregelen om de emissie van enterische emissies met 19% te verminderen ten opzichte van 2005.⁵⁶ De SALV doet met betrekking tot dit convenant de volgende aanbevelingen:

[33] Evalueer de voortgang van het Convenant Enterische Emissies tijdig op basis van de meest actuele gegevens en ten opzichte van de reductiedoelstellingen. Van deze maatregelen zijn een aantal management- en voedermaatregelen op korte termijn implementeerbaar en wetenschappelijk onderbouwd. De meeste voedermaatregelen zijn pas sinds 2022 praktijkrijp en beschikbaar op de markt voor veehouders om hiermee aan de slag te gaan. De eerste intensievere sensibilisatie naar de veehouders omtrent de maatregelen is gebeurd in de loop van 2021 en (vooral) in 2022. Dat is een belangrijke reden waarom veehouders nog maar beperkt aan de slag zijn gegaan met maatregelen, naast de late goedkeuring van het nieuwe GLB en de ecoregelingen van 2023. Baseer de evaluatie op de cijfers van dieraantallen en aangevraagde ecoregelingen die de actuele situatie op het moment van evaluatie het meest benaderen. Heb oog voor de effectiviteit van de implementatie en voorzie maatwerk: beloon voorlopers die reeds inspanningen doen en stimuleer anderen om op korte termijn voeder- en managementmaatregelen te implementeren. Zorg ervoor dat de evaluatie leidt tot een tijdige actualisatie van het Convenant, uiterlijk in 2025.

[34] Hanteer bij de evaluatie van het Convenant Enterische Emissies ook een integrale benadering, waarbij rekening gehouden wordt met uiteenlopende resultaatsgebieden van duurzaamheid waarop houderijsystemen verschillend presteren, zoals bijvoorbeeld socio-economische haalbaarheid, de interactie met dierenwelzijnsaspecten en de milieucomponenten.

[35] Blijf met het Convenant Enterische Emissies invulling geven aan de reductiedoelstelling uit de Methane Pledge, waar naast rundveehouderij ook andere deelsectoren zullen moeten aan bijdragen.

[36] Met betrekking tot de vermindering van de klimaatimpact in de rundveehouderij is er nood aan een integrale benadering die de ganse koolstofvoetafdruk van het bedrijf in rekening neemt in het geheel van de keten. Die benadering stimuleert bedrijven om naast de opdracht rond enterische emissies ook in te zetten op andere werkdomeinen zoals mestbeheer, voederbeheer, energie en veestapelbeheer (par. [32]). Enterische emissies maken 35% (halfvolle melk) tot 48% (rundvlees) van de totale koolstofvoetafdruk van rundveehouderijproducten uit.⁵⁷ Uit een integrale benadering kunnen bijkomende stimuli vanuit zuivelbedrijven voortvloeiën, en die zijn essentieel om bijkomende maatregelen te implementeren en dat met oog voor maatwerk en voor het verdienmodel van de boer. Het is dan wel zaak om doelstellingen en passende maatregelen te formuleren vanuit die ketenbenadering, afgestemd met de geldende generieke doelstellingen voor de verschillende reductie categorieën (cf. **Figuur 5** op p. 11).

⁵⁵ Zie sectie 1.2.

⁵⁶ Departement Landbouw en Visserij, 2019, [Convenant Enterische Emissies 2019-2030](#).

⁵⁷ Bracquené, E. et al., 2011, Toepassen van de carbonfootprintmethodologie op Vlaamse veehouderijproducten, ERM en UGent in opdracht van Departement Landbouw en Visserij, p. 144.

[37] Zet beleidsintenties om in de praktijk: het stikstof- en mestbeleid dienen de kaders én toekomstperspectief te creëren voor de sector én emissiereducties via uiteenlopende innovaties en maatregelen mogelijk te maken. Diverse maatregelen impliceren een werkend beleidskader voor stikstof⁵⁸:

- Onder meer door de opkoopregeling moet de varkensstapel met 30% dalen ten opzichte van 2015, wat volgens het ontwerpplan een technisch reductiepotentieel van 0,1 Mton CO₂-eq impliceert ten opzichte van 2005 binnen de categorie enterische emissies en een technisch reductiepotentieel van 0,2 Mton CO₂-eq ten opzichte van 2019 op de emissies uit mestopslag.⁵⁹
- Er is volgens het ontwerpplan daarnaast een technisch reductiepotentieel van 0,17 Mton CO₂-eq door technologieën zoals kleinschalige vergisting en andere technologieën met impact tussen 2023 en 2030. Om dit potentieel te kunnen valoriseren moeten er onder meer bijkomende vergisters kunnen worden vergund op zowel melkveebedrijven als varkensbedrijven met impact op methaanemissie. Diverse hindernissen, waaronder het onvoltooide beleidskader voor stikstof, belemmeren de installatie van deze pocketvergisters. Er is dan ook een discrepantie tussen de ambitie in dit beleidsplan en de door minister Demir geëxpliciteerde inschatting dat “het realistisch te verwachten bijkomend potentieel beperkt is”.⁶⁰ Een constructief beleid kan de resterende knelpunten wegnemen (cf. par. **[16]**). Het creëren van toekomstperspectief en bestaanszekerheid is daarbij een eerste cruciale stap.

[38] De meest duurzame productie moet voor de boer financieel het meeste opleveren. Zorg daartoe voor voldoende publieke middelen en waarborg de efficiënte besteding ervan. Daarnaast is het essentieel dat de ganse keten structureel en aantoonbaar bijdraagt aan de kosten en inspanningen van de landbouwer, inclusief de retail en de consument. Deze ketenbenadering is noodzakelijk als aandrijving van de klimaattransitie (cf. sectie 1.2). De huidige ecoregeling voedermanagement is een voorbeeld van een nieuwe stimulans die thans ontoereikend is. De voedermaatregelen zoals 3-NOP of nitraat dekken slechts ongeveer 25% van de extra kostprijs. Dit is voor deze specifieke maatregel weinig motiverend voor veehouders om hiermee aan de slag te gaan.

[39] Bepleit een wetenschappelijk correcte berekening van de impact van methaan als broeikasgas bij het IPCC. Pas de klimaatboekhouding navenant aan. Recente wetenschappelijke inzichten concluderen dat methaan als kortlevend broeikasgas een minder sterke bijdrage aan het broeikasgaseffect levert dan algemeen wordt/werd aangenomen in de impactberekeningen op lange termijn.⁶¹ Ook het Internationaal klimaatpanel, het IPCC, erkent de waarde van deze nieuwe maat voor de kwantificatie van het aardopwarmingsvermogen van broeikasgassen in

⁵⁸ VR, 12 mei 2023, Ontwerpplan VKEP 2021-2030, p. 98.

⁵⁹ Het directe reductiepotentieel van deze opkoopregeling wordt mogelijk onderschat. Naast de directe reductie valt er ook een reductie op het vlak van indirecte emissies te verwachten (uit landgebruik en toelevering van voeders,...).

⁶⁰ Minister Zuhail Demir, Vlaams Minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme, 14 juni 2023, [Ge-coördineerd antwoord op schriftelijke vraag van Robrecht Bothuyne, Pocketvergisters – stand van zaken](#).

⁶¹ Smith et al., 2021, Further improvement of warming-equivalent emissions calculation, in: *Climate and Atmospheric Science* 4, 19. Zie ook: ILVO, 23 september 2021, [Methaan van herkauwers en klimaatimpact: een verschil tussen GWP en GWP-ster berekening](#), persbericht. SALV, 14 oktober 2021, [Aanbevelingen voor een Vlaamse landbouw fit for 55](#), p. 11-12.

haar rapport uit 2021.⁶² IJver ervoor dat deze nieuwe inzichten op alle beleidsniveaus gebruikt worden in klimaatimpactberekeningen en bij het vormgeven van klimaatbeleid. Deze nieuwe kwantificatiewijze zal leiden tot een correctere inschatting van de impact van methaanemissies en het effect van de reductie ervan.

Natuurpunt/BBL onthoudt zich bij par. 39.

[40] Zet meer in op sensibilisering van boer tot burger over de ambitieuze doel- en taakstelling en de cruciale rol die elke actor in het agrov voedingscomplex moet opnemen om de transitie naar meer aantrekkelijke klimaatslimme en circulaire verdienmodellen in de praktijk te brengen.

2.2 Plantaardige sector

[41] Stimuleer de structurele omslag naar meer circulariteit in de sector via een veelvoud aan uitvalswegen. In zijn eerdere advisering rond MAP7 wees de SALV daarbij op het belang van de ontwikkeling van aantrekkelijke grondgebonden verdienmodellen en op de noodzaak van een beleidsmatige herwaardering van graslandgebaseerde productiesystemen bij herkauwers. Ook vroeg de SALV om voldoende stimulansen voor de verdere ontwikkeling en toepassing van milieuperformante ruw- en krachtvoerders, waarbij nieuwe teelten en teeltsystemen in lijn met de nieuwe eiwitstrategie de (externe) nutriëntenbehoefte weten te verminderen en lokaal in te vullen, de nutriëntenuitspoeling beperken en de nutriëntenopname verbeteren.⁶³ Versterk de circulariteit ook door de aanmoediging van agro-ecologische praktijken, door middel van technologische innovatie alsook via verbeterde regelgeving (cf. par. **[28]**). Naast Vlaanderen Circulair en de werkagenda voedselketen⁶⁴ vormt het Strategisch Plan Bio 2023-2027 een van de uitvalswegen om die circulariteit gestalte te geven via een uitbreiding van het bio-areaal.⁶⁵

[42] Stuur op Europees beleidsniveau aan op een wijziging van de regelgeving zodat land- en tuinbouwers die circulair werken, herwonnen meststoffen als kunstmestvervanger kunnen toepassen. Deze RENURE-meststoffen, van plantaardige of dierlijke oorsprong, hebben een lagere broeikasgasvoetafdruk dan gangbare kunstmeststoffen.⁶⁶ Tegelijk moet het mestbeleid ook leiden tot de structurele vermindering van de uitspoeling van (kunst)meststoffen in het algemeen en tot een betere waterkwaliteit, een belangrijke voorwaarde voor het Nitraatcomité van de Europese Commissie. Daarbij is de overweging belangrijk dat herwonnen meststoffen en fossiele kunstmeststoffen zich gelijkaardig gedragen naar uitspoeling toe. Herwonnen meststoffen kunnen op korte termijn een oplossing zijn voor de vervanging van kunstmest,

⁶² IPCC, 2021, Summary for Policymakers, In: *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change.*

⁶³ SALV, 29 april 2022, [Advies MAP7 deel 2](#), par. 4.

⁶⁴ [Voedselketen - Vlaanderen Circulair \(vlaanderen-circulair.be\)](#).

⁶⁵ Departement Landbouw en Visserij, 24 april 2023, [Strategisch Plan Bio 2023-2027](#).

⁶⁶ Huygens D. et al., 2020, [Technical proposals for the safe use of processed manure above the threshold established for Nitrate Vulnerable Zones by the Nitrates Directive \(91/676/EEC\)](#), JRC; Vázquez-Rowe I. et al., 2015, Environmental assessment of digestate treatment technologies using LCA methodology, in: *Waste management* 43, p. 442-459. Vaneckhaute C. et al., 2013, Ecological and economic benefits of the application of bio-based mineral fertilizers in modern agriculture, in: *Biomass and Bioenergy* 49, p. 239-248. Zie ook: [SALV 20220531 Stageverslag Nutriëntenrecuperatie BerayCayli](#), p. 26.

weliswaar binnen een performant mestbeleidskader die de criteria voor een goede toepassing ervan incorporeert en dat rekening houdt met de noodzaak van het verhogen van de bodemvruchtbaarheid.⁶⁷ Onder die voorwaarde kan hun introductie samensporen met de ontwikkeling naar meer circulaire verdienmodellen (zie par. [31]). Een verruiming van de toepassingsmogelijkheden van RENURE-meststoffen kan bovendien bijdragen aan de rendabiliteit van pocketvergiftiging (cf. par. [16]), gezien naast energieproductie ook de aanwending van digestaat kan leiden tot een verminderd gebruik van aan te kopen kunstmeststoffen.

[43] De zeer scherpe timing en het huidige gebrek aan alternatieven maken de reductiedoelstelling voor de energetische emissies (-52% t.o.v. 2005, ca. -60% t.o.v. 2021 tegen 2030, waarvan -29% t.o.v. 2005 en -40% t.o.v. 2021 tegen 2025) erg moeilijk te realiseren zonder grote socio-economische trade-offs. In de recente nota “Op weg naar een klimaatneutralere glastuinbouw” achten experts veeleer een emissiereductie van -30 à -40% tegen 2030 geloofwaardig.⁶⁸ Het plan bevat geen specifieke maatregelen met duidelijke reductiecijfers die aantonen hoe die scherpe reductie zal gerealiseerd worden. De transitie naar WKK's in eigen gebruik in de glastuinbouw is een belangrijke oorzaak van de stijging van de sectorale energetische emissies met 16% sinds 2005 (voorheen werden de emissies toegekend aan de elektriciteitssector). De scherpe doelstelling veronachtzaamt de elektriciteit die de glastuinbouw via de WKK's produceert. Een belangrijk aandachtspunt vormt ook de alternatieve voorziening van CO₂ als nutriënt voor de teelten. Verken de mogelijkheden van substitutie door biogene CO₂ en van de recuperatie van industriële reststromen.

[44] Analyseer de aanpak in het buitenland samen met de sector, met het oog op de implementatie van na te volgen ontwikkelingen. Ook in andere landen staat de tuinbouwsector voor dezelfde uitdagingen op het vlak van emissiereductie en innovatie. In Nederland werd een Convenant Energietransitie in de glastuinbouw 2022-2030 opgemaakt.⁶⁹ In dat convenant willen de partijen klimaatneutraliteit op economisch rendabele wijze bereiken tegen 2040.

[45] Voorzie een voldoende ruime transitieperiode voor de glastuinbouwsector om de zeer uitdagende energiedoelstelling waar te maken. Heel wat oplossingen en alternatieven zijn nog niet praktijkrijp.

[46] Vergroot de energie-efficiëntie in de sector volgens de trias energetica: zet in de eerste plaats in op energiebesparing, vervolgens op de aanwending van meer duurzame energiebronnen, en focus ten slotte op efficiëntie met betrekking tot het gebruik van fossiele brandstoffen.

[47] Zet in op samenwerking met actoren binnen en buiten de sector. Ondersteun pilotprojecten met oog op de uitwisseling van energie, warmte, en CO₂ als grondstof. Ontwikkel tools die matchmaking faciliteren.. Faciliteer ook overleg met het oog op productinnovatie en kwaliteitsnormen tussen ketenpartijen. De omwenteling in de productiewijze en -mogelijkheden in de glastuinbouw impliceert een grondige voorbereiding en onderbouwde termijnvisie die **met de ganse agrovoedingsketen** dient te worden ontwikkeld, bijvoorbeeld in het kader van de introductie van nieuwe rassen en de aanpassing van standaarden.

⁶⁷ Huygens D. et al., 2020, [Technical proposals for the safe use of processed manure above the threshold established for Nitrate Vulnerable Zones by the Nitrates Directive \(91/676/EEC\)](#), JRC.

⁶⁸ Departement Landbouw en Visserij, 2023, [Op weg naar een klimaatneutralere Vlaamse glastuinbouw 2030-2050. Acties voor een nieuwe energietransitie](#), p. 29.

⁶⁹ Rijksoverheid, 2022, [Convenant Energietransitie Glastuinbouw 2022-2030](#).

[48] De indirecte impact van diverse mitigerende maatregelen is nog onvoldoende gekend en berekend:

- reductie van het gebruik potgrond uit veensubstraat)
- herstel van natte gebieden en de ontwikkeling van paludicultuur
- verhoging van het koolstofgehalte en watergehalte in bodems (zie par. [22]).
- toename van de toepassing van bodembedekking

2.3 Visserij

Inzake visserij stuurt de Europese Commissie aan op klimaatneutraliteit tegen 2050 en een reductie van de broeikasgasvoetafdruk per kg aangeland product met 15% tegen 2030.⁷⁰ De SALV, verwijst naar aanbevelingen in eerdere adviezen, onder meer inzake de technologische innovaties (ook breder in de scheepvaartsector) en de rol van het convenant voor duurzame visserij:⁷¹

[49] Zet in op de energietransitie in de visserijsector door onderzoek naar en voorzieningen in haalbare, betaalbare en schonere scheepsenergie te versnellen. De huidige energiecrisis legt de afhankelijkheid binnen de visserijsector bloot van externe, fossiele brandstoffen. Niettemin is er technologie in aanbouw die mogelijke toekomstgerichte oplossingen kan bieden om minder afhankelijk te worden van fossiele brandstofenergie en om als sector bij te dragen aan de klimaatdoelstellingen (i.e. Europese Green Deal en Fit For 55) en de voorgestelde acties om die doelstellingen te bereiken (cf. het Visserijpakket van de Europese Commissie met de Mededeling over de energietransitie in de visserij- en aquacultuursector van de EU als één van de onderdelen ervan, waarvoor recent het “Energy Transition Partnership for fisheries and aquaculture” is opgericht als centraal platform voor alle betrokken actoren om kennis en oplossingsrichtingen uit te wisselen).⁷² De recente vervangende vaartuigen zijn ontworpen rekening houdend met een minimaal brandstofverbruik. Naast bijvoorbeeld een aangepaste structuur van de romp zijn ze uitgerust met zuinigere motoren (die op korte termijn voor minder emissies zorgen). Deze vaartuigen kunnen ook klaargezet en omgebouwd worden voor het gebruik van andere energiebronnen (zoals waterstof) die op middellange termijn het pad naar klimaatneutraliteit in de visserijsector kunnen effenen. De sector is hierin afhankelijk van ontwikkelingen en investeringen van toeleverende sectoren en heeft zelf weinig armslag. Zo is er bijvoorbeeld nood aan de doorontwikkeling van nieuwe energievormen en hun inpasbaarheid aan boord van vissersvaartuigen.

⁷⁰ EC, 21 februari 2023, [On the Energy Transition of the EU Fisheries and Aquaculture sector](#), COM(2023) 100 final, p. 5.

⁷¹ SALV, 13 juli 2022, [Advies Crisis als momentum](#).

⁷² EC, 2023, [Sustainable fisheries: launch of Energy Transition Partnership for EU fisheries and aquaculture](#),

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

Figuur 1 Het traject van de EU naar duurzame economische welvaart en klimaatneutraliteit, 1990-2050. Bron: COM(2020) 562 final, p. 7	8
Figuur 2 Sectorale aandelen in de Vlaamse ESR-broeikasgassen in 2021. Bron: VR, ontwerpplan VEKP 2021-2030	9
Figuur 3 Aandelen emissiebronnen landbouwsector 2021. Bron: VR, ontwerpplan VEKP 2021-2030	10
Figuur 4 Methaanprognoses WAM-scenario 2020-2030. Bron: VR, ontwerpplan VEKP 2021-2030	11
Figuur 5 Overzicht reële emissies, WAM-prognoses en sectorale doelstellingen landbouw 2005-2030. Bron: VR, ontwerpplan VEKP 2021-2030.....	11
Figuur 6 Reële emissies, WAM-prognoses en sectorale doelstellingen sector landbouw 2005-2030	14
Figuur 7 Verwacht aantal bijkomende kleinschalige vergisters. Bron: VR, ontwerpplan VKEP 2021-2030	23
Figuur 8 Vlaams AKIS-systeem. Bron: Dep LV, Ontwerp Strategisch Plan GLB, p. 186	27